

Myśliński, Jerzy

"Polskie czasopisma o wsi i dla wsi od XVIII w. do r. 1960 : materiały bibliograficzno-katalogowe", Irena Turowska-Bar, wstęp napisał Stanisław Lato, Warszawa 1963 : [recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 4/1, 270-273

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I

Irena Turowska-Bar: *Polskie czasopisma o wsi i dla wsi od XVIII w. do r. 1960. Materiały bibliograficzno-katalogowe*. Wstęp napisał Stanisław Lato, Zakład Historii Ruchu Ludowego przy NK ZSL, Warszawa 1963, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, ss. 188, ilustr.

Celem omawianej pracy było zarejestrowanie czasopism polskich o wsi i dla wsi, tj. takich, których „tematem są sprawy wsi w szerokim tego słowa znaczeniu”. Temat to bardzo rozległy, obejmujący periodyki związane z działalnością społeczno-polityczną ugrupowań ze wsią i rolnictwem związanych aż po czasopisma o charakterze ludoznawczym, gospodarczym, a nawet takie, których przedmiotem zainteresowania są nauki rolnicze. Bibliografia — tak bowiem w skrócie nazywać będę dalej omawianą książkę — zawiera także biuletyny o charakterze wewnątrzorganizacyjnym, biuletyny agencyjne, a także wiejską prasę nielegalną i konspiracyjną, wydawaną np. podczas drugiej wojny światowej. Przedmiotem opisu są wyłącznie czasopisma polskie, niezależnie od terenu, na jakim były wydawane.

Bibliografia zawiera 2198 pozycji ułożonych w kolejności alfabetycznej, przy czym poza tekstem bibliograficznym autorka odsyła czytelnika w znakomitej większości wypadków do odpowiedniego zasobu bibliotecznego, wskazując sygnaturę jednej z większych bibliotek naukowych.

W oddzielnych pozycjach odnotowane zostały dodatki, które stosunkowo łatwo można skonfrontować z tytułami macierzystymi. Całość opatrzona została obszernym wstępem pióra Stanisława Lato (s. 7—55) oraz zestawem literatury.

Praca wykonana indywidualnie przez autorkę jest niewątpliwie imponująca, daje bowiem po raz pierwszy próbę całościowego ujęcia prasy ludowej. Przedsięwzięcie to jest nieocenione dla historyków ruchu ludowego, jak też i dla badaczy szeregu innych dziedzin. Bibliografia ma jednak także cały szereg stron ujemnych, na które pragnę zwrócić uwagę w nadziei, że w przyszłości uda się wprowadzić odpowiednie uzupełnienia w drugim wydaniu, a gdyby to przedsięwzięcie nie było możliwe, w innej formie, np. poprzez pomieszczenie ich w „Rocznikach Dziejów Ruchu Ludowego”.

Przede wszystkim wątpliwości nasuwa bardzo szeroki, a stąd i mało precyzyjnie potraktowany temat. Dlatego też w bibliografii zamieszczono cały szereg takich pozycji, jak np. turystyczno-krajoznawcze, które mają tyle wspólnego z wsią, co każdy np. dziennik, który m.in. także o sprawach wsi traktuje. O ile jednak „od przybytku głowa nie boli”, o tyle razi cały szereg istotnych, jak się zdaje, opuszczeń. Trudno zrozumieć, dlaczego w zestawieniu brak czasopisma „Polak”, wydawanego od 1896 r. przez Ligę Narodową w Krakowie dla chłopów w Królestwie Polskim, które to pismo miało bardzo poważny wpływ na wieś w Kongresówce i w swoim czasie było jednym z głównych narzędzi Ligi, gdy chodzi o wpływy na wsi. Rzecz jest tym bardziej zastanawiająca, że autorka wymienia dodatek do tegoż „Polaka” pt. „Gwiazdka” (p. 597), a także inne czasopisma Ligi dla wsi, jak np. „Głos Ziemi Sandomierskiej”, podpisywany przez Wojciecha Wiącka (w tekście błędnie — Wiązek).

Pominięto także jeden z pierwszych tygodników socjalistycznych dla wsi, wydawany przez PPSD Galicji i Śląska Cieszyńskiego pt. „Prawo Ludu”, o którym traktuje bibliografia w oprac. Żanny Kormanowej, figurująca zresztą w wykazie literatury, oraz szereg innych opracowań.

Gdy chodzi o wspomniane zestawienie literatury, jego lektura budzi poważne wątpliwości. Ponieważ wstęp nie określa rodzaju źródeł, na podstawie których gromadzono materiał bibliograficzny, domyślać się trzeba, że ów wykaz literatury jest równoznaczny z wykazem źródeł. Skoro tak jest, luki w tym wykazie są dość istotne, powodujące w konsekwencji pominięcie określonych tytułów w samej bibliografii. I tak w wykazie literatury brak *Przewodnika bibliograficznego* po 1945 r. oraz spisów wydawanych drukiem przez Ministerstwo Informacji i Propagandy, a potem przez Główny Urząd Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk. Trudno wyobrazić sobie pełne ujęcie prasy Polskiej Ludowej bez wyzyskania tych źródeł. Przegląd pozycji zamieszczonych w bibliografii a odnoszących się do okresu po 1944 r. wydaje się mimo to dość pełny, gdy chodzi o ilość tytułów. Natomiast skromniejsze są same opisy, pomijające szereg zmian wydawniczych przy poszczególnych pozycjach. Zauważyłem następujące braki, gdy mowa o okresie powojennym: nie pomieszczono w bibliografii „Biuletynu Kieleckiej Izby Rolniczej”, ukazującego się od 15 XI 1945 do 1 VII 1946 r.; brak wydawanego w 1945 r. w Sulęcinie pisma pt. „Pług i Sierp”; nie dostrzegłem takich dodatków, jak „Głos Wsi” (do „Gazety Pomorskiej”), „Traktorzysta” (do „Przeglądu Traktorowego”), „Życie Wsi Polskiej” (do „Ilustrowanego Kuriera Polskiego”) i niektórych innych. Nie wszystkie pozycje opatrzone są wyjaśnieniami o kontynuacjach i fuzjach, np. nie wyjaśniono, że pismo rzeszowskie „Samopomoc Chłopska” było kontynuacją „Reformy Rolnej” itp.

Na skutek opuszczenia bibliografii w oprac. Jarosława Daszkiewicza pt. *Polska legalna prasa komunistyczna i lewicowa na Ukrainie Zachodniej* („Z pola walki”, 1962, nr 4) nie wymieniono np. „Wiadomości Chłopskich” z 1928 r. Wiele opuszczeń wynikało także z pominięcia bibliografii czasopism spółdzielczych¹. Zupełnie pominięto lwowską „Gazetę Mleczarską i Hodowlaną” z r. 1920, pismo pt. „Spólnota” wydawane w r. 1931 w Komorówce Podlaskiej, „Syndykat Rolniczy Warszawski” wydawany w latach 1914—1926 i w 1930 r. Wypadły także dwa powojenne tytuły, a to: „Spółdzielca Mleczarski” (Poznań 1957) oraz „Biuletyn Informacyjny Spółdzielni Produkcyjnych” (Bydgoszcz 1953).

Pominięto również niektóre pozycje pomieszczone w zestawieniu opracowanym przez Zygmunta Łukawskiego², m. in. tygodnik „Wieś i Zaścianek” (Mińsk 1917/1918).

Dyskusyjna jest sprawa pominięcia części prasy konspiracyjnej z okresu drugiej wojny światowej. Chodzi mianowicie o te tytuły, których egzemplarzy dotąd nie odnaleziono, a co do których istnienia posiadamy wiarygodne przekazy źródłowe. Zestawienie tej prasy opracował Lucjan Dobroszycki³. Uwzględnił on co najmniej 11 tytułów wydawanych przez SL „Roch”, Bataliony Chłopskie i inne ugrupowania ludowe. Ani jeden z tych tytułów nie został jednak przytoczony w bibliografii.

W opisach bibliograficznych jest szereg informacji nieścisłych, które w wielu wypadkach wynikają z pominięcia opracowań monograficznych odnoszących się do poszczególnych tytułów. Typowym przykładem — nieścisłe informacje o „Biedaczku” (p. 32 i 33), których udałoby się uniknąć po skonfrontowaniu z artykułem Tadeusza Cieślaka⁴.

Odnutowałem na tym miejscu jedynie wrywkowo sprawdzone uzupełnienia⁵. Przypuszczać trzeba, że jest ich więcej. Świadczy to o ko-

¹ H. Trocka, J. Rainer, *Polskie czasopiśmiennictwo spółdzielcze (1874—1958)*, Warszawa 1962.

² *Bibliografia prasy polskiej w Rosji w latach 1917—1920*, „Prasa Współczesna i Dawna”, 1958, nr 3, s. 121—138.

³ L. Dobroszycki, *Zaginiona prasa konspiracyjna z lat 1939—1945*, Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i Studia z Okresu II Wojny Światowej, t. 7 (pozycje 14, 32, 72, 87, 100, 113, 117, 145, 192, 196, 200).

⁴ T. Cieślak, „Biedaczek”, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, t. 1, s. 112—127.

⁵ Np. według informacji mgr. Andrzeja Paczkowskiego, zajmującego się dziejami prasy ludowej lat 1930—1939, bibliografia nie zawiera informacji o następujących tytułach: „Polska Agencja Agrarna i Informacyjna”, „Biuletyn Inteligencji Ludowej i Przyjaciół Wsi”, „Prasowa Agencja Wsi”, „Świt” (organ SL i Wici — opozycji w woj. warszawskim, pismo wydawane w Toruniu), „Głos Ludowy” (Chełmża), „Front” i „Siła” (pisma Związku Młodzieży Chłopskiej), „Głos Ludowy” i „Słowo

nieczności dalszego uzupełniania i doskonalenia nawet już wydanych drukiem pozycji.

Bibliografia nie ma żadnych indeksów. Nie pomieszczono w niej nawet indeksu nazwisk i miejscowości, nie mówiąc już o indeksach chronologicznych czy tematycznych. Powoduje to niesłychane utrudnienia w korzystaniu z bibliografii, a w szeregu przypadkach zupełnie uniemożliwia posługiwanie się nią.

Jerzy Myśliński

II

W. A. Swanberg: *Citizen Hearst*, 1961; przekład francuski — Paris 1963, ss. 605.

Książka Swanberga nie jest naukową monografią, obciążoną balastem przypisów, odsyłaczy i polemik źródłowych. Niemniej jednak stanowi wynik dłuższych studiów. Oparta została na materiałach prywatnych rodziny Hearsta, wspomnieniach, prasie, wielu publikacjach. Należy ona do rzędu *vies romancees*, które dzięki zaletom informacyjnym, a przede wszystkim pierwszorzędnym walorom literackim kształtują pogląd na wybitne postacie historyczne. Wydana w roku 1961, znajdowała się na czele bestsellerów amerykańskiej *non fiction*. W 1962 roku została wyróżniona nagrodą Pulitzera.

Nazwisko Hearst — związane nierozdzielnie z dziejami prasy nowoczesnej — obrosło przez dziesiątki lat legendą, bynajmniej nie gloryfikującą wielkiego magnata prasowego. Pisano o nim wiele, stał się bohaterem znakomitego filmu Orsona Wellesa *Citizen Kane*. Z filmem tym wiąże się zapewne tytuł książki Swanberga: *Citizen Hearst*. Niemniej jednak przeciętny Europejczyk niewiele potrafi powiedzieć o Williamie Randolphie Hearście. Notka encyklopedyczna informuje nas np., iż „Hearst Randolph William (1863—1951), dziennikarz amer., właściciel wielkiego koncernu prasowego, założył 1906 International News Service (INS), jedną z największych agencji prasowych USA” (*Mała encyklopedia powszechna*, PWN).

Książka Swanberga rozwija przed nami pasjonujące życie Hearsta, epopeję ogarniającą spory szmat historii Stanów Zjednoczonych. Jedną z najistotniejszych zasług autora jest pokazanie ogromnego wpływu pra-

Ziemi Chełmińskiej” (organy Chłopskiego Stronnictwa Rolniczego), „Walka Ludu” (Kraków 1937), „Wici Wielkopolskie”. Ponadto nie wydzielono tytułu „Polska Ludowa”, które to czasopismo zaczęło się ukazywać we wrześniu 1934 r. jako organ frakcyjny SL, a od 1935 r. Stronnictwa Chłopskiego.